

KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ
KECSKEMÉT

1968—69.

ILLYÉS GYULA:

**DÓZSA
GYÖRGY**

Illyés Gyula:

A kecskeméti Dózsa György bemutató elé

Tragédiát csak „tragikus” eseményből lehet írni; történelmi tragédiáik csak tragikus történelmű népeknek lehetnek.

Lehetnének! Mert hisz nem minden ténylegesen lefolyt történelmi tragédiából lesz költői tragédia: szépirodalmi alkotás. A népek szomorú eseményeiért nem adnak a Múzsák – mintegy vigaszul – megannyi szomorú játékot.

Ami azt jelenti, hogy a valóságos csatatereken elesett hősök nem mindegyike támad új életre a művészetben: a népek tudatában, avégett, hogy az ügyért – népe boldogságáért – halála után is folytassa a harcot, majdnem olyan legyőzhetetlenül, mint az istenek.

Történelmünk két legszomorúbb dátuma, 1514 és 1526 ikertragédiát rejt magában. Azoknak az időknek legtragikusabb hőse Dózsa György. A történelem a népi erők honvédelmi összegyűjtéseinek Hunyadi János-i útjára indította meg, s a körülmények a tüzes trónba vezették, az emlékeznél szörnyebb árnyakkal tépették szét.

A história Dózsa Györgynek csak tetteit őrizte meg, arc- és jellemvonásait nem. Hogy személyében milyen volt, hogy milyen külső és belső tulajdonságok tették halhatatlanná, vagyis olyan hőssé, aki népe színeiben halála után is küzd, azaz aki tudatunkban nekünk ma is vezényel – ez volt, ezt ábrázolni az én nem könnyű föladatom.

E színdarab alá nemcsak a történet éve kívánczik oda, hanem a megírásé is. Az 1954–55-ben keletkezett mű, mely tudatosan akart mást mondani, mint az akkori magyarság: szemlélet, a pesti bemutató után a nemzeti elfogultság, a szűk horizontú „népiesség” jelzőit is megkapta. Szakkönyv s lexikon ezt ismételteti róla mindmáig. Kíváncsian s megtisztelve nézek a kecskeméti új bemutató elé; valamiféle pörűrafelvételt is remélve Katona József és Kodály Zoltán városában.

Mészáros Lőrinc

PERLAKI ISTVÁN

Dózsa György

FEKETE TIBOR

Jászai-díjas

Anna

CSOMÓS MARI

MÉSZÁROS ...

Föld nem nyílik?
 Nem ránt le a pokol?
 Hát csinálunk mi majd
 nektek csodát. Mert
 az Úr rendelt ide
 benneteket. (Dózsához).
 Nézd összesöpörve,
 lapáton adja
 kezedbe isten
 az ország szemetjét,
 hogy lángba vesd!
 (A néphez) Ti vagytok
 az a láng.

*

DOZSA ...

A gyáva annyi halált hal,
 ahányszor
 buta reménnyel
 élete után kap.
 Ha közülünk csak egy is
 megmarad,
 vigyen hírt, mint
 igaz ügy katonái
 haltunk meg Pannoniáért,
 halálig
 vallván az Írást
 Lőrinc pap szerint, hogy
 nincs undokabb
 a világvezető
 Isten előtt,
 mint ha nép népet,
 faj fajt, ember embert
 igába tör...

ANNA ...

Megöltétek üdvözítőtetek,
 iszonyúbban, mint
 azt a hajdanit.
 Azt hiszitek, az ég most
 nem reped meg?
 Pap vagy te?
 Dőljön rád a templomod!
 Katona te?
 Omoljon rád a várad!...
 Ne higgyétek,
 van mindenre bocsánat!
 Megölték a mindenségemet:
 kinél hősebbet
 nem szült képzelet.
 Csak ő bocsáthat meg,
 de hol van ő, hol?
 Emberbe temetődött,
 iszonyat.
 Emberből kél ki,
 mint földből a mag.
 Énbennem itt él...
 nem, nem, az illet,
 míg ember él,
 megölni nem lehet.

Turián György:

A „Dózsa György” rendezésekor

Illyés Gyula „Dózsa György”-ének ősbemutatója 1956. január 20-án volt Budapesten, a Nemzeti Színházban, Gellért Endre rendezésében.

Azóta 12 év telt el. Szinte érthetetlen, hogy ezt a remekül felépített, drámaisággal teli, mégis költői művet az első bemutató óta sehol sem játszották.

Tizenkét év milyen rövid idő, de lüktető ritmusú életünkben, gyorsan fejlődő országunkban mégis mennyit jelent! Ez konkrétan látható a „Dózsa György” színpadra állításánál: milyen mások a megvalósítás követelményei ma, mint egy évtizeddel ezelőtt. Pedig a mű egyetlen jelenete, sőt egyetlen mondata sem avult el, a nemesen zengő költői sorok szinte nyers erővel párosulva ma is hatnak. Az anyag írói megközelítése, az írói vízió sem változott.

De változott „felnőtt” színházi közönségünk szemlélete. Ahogy a drámában felvonul a XVI. századi magyar történelem minden rétege, az alkalmat ad szélsőséges figura-ábrázolásra, az egyes típusok – pl. a „kegyetlen” Báthori, a „semmibevert” király, a „pozitív” Dózsa – kategórikusan iskolás megteremtésére. Tizenkét évvel ezelőtt, amikor a közönség nagy része még mindig csak ismerkedett a színházzal, ez a „fehéren fekete” ábrázolás nemcsak természetes, de kötelező volt. Azóta? Azóta összetett, árnyalt ábrázolás nélküli figura egyszerűen hihetetlen a korszerű színpadon. És Illyés Gyula sok-sok emberi vonással felruházott történelmi és költői alakjai a mai követelményű ábrázolásra is nagyszerű lehetőséget adnak.

A színház esztétikum nélkül elképzelhetetlen. De milyen más a „szép”-követelmény ma, mint egy bő évtizeddel ezelőtt! Például a Nemzeti Színház díszletei teljes naturalizmussal, hatalmas építményekkel adtak módot a gyönyörködésre. Ma egy-egy jól eltalált jelzés, sürített látvány már elég, hogy megindítsa a néző képzeletét, asszociációs folyamatát, s lehetőséget adjon a színháznál alapvető közönség-színpad együttes játékra.

Ma már más az előadásokkal szemben a ritmus-követelmény; más az igény a tömegjelenetek jelzés-rendszerére; az előadást lendületesebbé tevő összekötő-zenére; s így sorolhatnánk tovább...

Sok izgalmas probléma megoldása tette örömtelivé a „Dózsa György” színpadra állítását; ami kétszeresen ünnepélyes feladat:

A bemutatóval ünnepli színházunk a 600 éves várost.

Először játszottuk Illyés Gyula drámát Kecskeméten.

Turián György

Csáky

MAJOR PÁL

Bakócz

PERÉNYI LÁSZLÓ

Báthori

MEZEY LAJOS

Zápolya

FORGÁCS TIBOR

Werbőczy

SZALMA SÁNDOR

Brandenburgi

HORVÁTH LÁSZLÓ

Menyus

JANOKY SÁNDOR
Jászai-díjas

Máté

KOLGYESI GYÖRGY

Bebek

BALASSA GÁBOR

Török kapitány

GYULAY ANTAL

Herendy

PIRÓTH GYULA

Török pasa

BUDAI LÁSZLÓ

Zsuzsa

BORBIRO ANDREA

Sebő

BENKÓCZY ZOLTÁN

Peter

GARAI ROBERT

Szemét

HORVÁTH FERENC

Szamár

SZALAI IMRE

II. Ulászló

UNGER RUDOLF

Főnemes

MOZES ISTVÁN

Antal

BOKOR LÁSZLÓ

Török tiszt

RADÓ BÉLA

Asszonyok, lányok, fölkelő parasztok, katonák, gyerekek.

Díszlettervező: **Borcsa István**

Rendező:
TURIÁN GYÖRGY

Jelmeztervező: **Nagyajtay Teréz** m. v.
Kossuth-díjas, érdemes művész

Dózsa György

„Vitézek, ami mellett életemmel
csak jelet adtam, hadd tessék hitet
halálommal: testvérek, érdemes volt!”

A mottó, amelyet választottunk, Dózsa szavait idézi. A poroszlók vonszolják az elkészített tüzes trón felé s ő ezen szókkal fordul híveihez s még egy utolsó sóhajtatással, figyelemzavarral így kért fel: Ne engedjétek! – Nem, egy pillanatra sem akarta magát menteni velük, de arra figyelmeztet még itt az utolsó pillanatokban is; a hatalommal ne béküljétek, a hatalomnak ne engedjétek! Szívszorító nagy pillanat Dózsa döbbenetes halála, rendkívül művészet, ahogy Illyés ezt a pokolian bizarr és kegyetlenül borzalmas tragédiát felidézi. Ez a befejező kép egyszerre egy parasztvezér bukása, egy nagy forradalom bukása, s egy nagy nemzeti tragédia. Illyés Gyula drámája elsősorban ebben újszerű, eredeti s nem túlozunk, ha kimondjuk, elsősorban ebben fejlesztí tovább zseniálisan a már ismert Dózsa képet.

Nagy eredmény ez. Szerepelt már Dózsa György irodalmunkban úgy mint fenyegető istenostora, mint valami elemi csapás, amely váratlanul, kíméletlenül a nemzetre csap (Eötvös József: Magyarország 1514-ben), de az Eötvös regény s a később létrejövő epikus és drámai ábrázolások, ha tisztelettel közeledtek is a témához, tartalmaztak valamilyen egyoldalúságot s nem tudták Dózsát igazán méltó módon ábrázolni. Illyésnek a legnagyobbat sikerült megoldani, méltó helyére állítja Dózsát nemzeti hőseink sorában. Kialakít, megteremt a hagyományos ábrázolásokat is figyelembe véve egy eredeti Dózsa képet, megalkot egy egyszerű történelmi figurát, amely hitelesebb, igazabb, monumentálisabb minden eddigi ábrázolásnál és több, mint történelem, mert olyan módon ábrázolja a magyar nép életének rendkívül jellegzetes időszakát, ahogy eddig még senki nem próbálta rajta kívül. Érdekes és jellemző már az is, ahogy Illyés Dózsa György alakját felépíti, de sokkal izgalmasabb az a mondanivaló, amit az ő figuráján keresztül kifejez. Nem kisebb dologról van itt szó, mint arról, hogy megmutatja a parasztforradalom bukásának egy nemzet tragikus letörését, hisz itt a befejező képben már előreveti árnyékát vészjóslóan és félelmetesen a mohácsi tragédia, amelynek bekövetkezését éppen azok az urak készítették elő, akik Dózsa seregét és a parasztok ezreit, a nép fegyverfogható férfiai halomra gyilkolták vérszomjaz dühével, kegyetlenül, a megtorlás részeg örületében. Dózsa és az urak konfliktusában tehát nem egyszerű személyi szembenállásról van szó, és nem is csak a parasztvezér és a hatalom ellentétéről, hanem itt az igazi nemzeti erők csapnak össze a nemzet árulóival, a magyarság hóhéraival. Mindezt végig érezni a drámában, ezért van olyan hallatlan súlya, ereje minden cselekvésnek. Végre van egy mű, amely megtisztította Dózsát mindazoktól a személyét bepiszkoló torzításoktól, ferdítésektől, amelyek nagy alakját kisebbíteni igyekeztek. Méltó módon ábrázolja Dózsát, olyannak, amilyen lehetett – és amilyennek talán lennie kellett volna. Ez a szükségszerű és természetes nagyítás, ez a tudatos kiemelése a történelem és a történelmi hős bizonyos tendenciáinak rendkívül helyes és dicsérhető törekvés. Persze ezzel együtt jár bizonyos szükségszerű változtatás a történelem egyes apró tényei kárára. Az is természetes, hogy egyes történelmi figurák a drámai koncepciókban nagyobb teret, történelmi szerepüknél nagyobb súlyt kapnak, de ez csak erénye Illyés drámájának, ezzel is eléri, hogy Dózsa alakja a őt megillető fényben ragyogjon, hogy Dózsa hősiessége, forradalmisága a maga teljes nagyságában kibontakozhasson.

(Kivonat a Színház és Filmművészet 1956. márciusi számában megjelent Illés Jenő cikkéből.)

A Nemzeti Színház előadásának felvételei

„Dózsa György“

műsornaptára:

4., péntek este 7 óra:	Katona József-bérlet
5., szombat este 7 óra:	Csortos-bérlet
6., vasárnap du. 4 óra:	Tsz- és nyugdíjas-bérlet
6., vasárnap este fél 8 óra:	Madách-bérlet
7., hétfő	Szünnap
8., kedd este 7 óra:	Somlay-bérlet
9., szerda este 7 óra:	Bajor-bérlet
10., csütörtök este 7 óra:	Déryné-bérlet
11., péntek du. 3 óra:	Ifjúsági C-bérlet
11., péntek este 7 óra:	Blaha-bérlet
12., szombat este 7 óra:	Jászai-bérlet
13., vasárnap du. 3 óra:	Móra-bérlet
13., vasárnap este 7 óra:	Berky-bérlet
14., hétfő:	Szünnap
15., kedd du. 3 óra:	Ifjúsági A-bérlet
16., szerda du. 3 óra:	Ifjúsági B-bérlet
17., csütörtök este 7 óra:	Arany-bérlet
18., péntek este 7 óra: Cirkuszhercegnő	Katona József-bérlet

Ára: 2,—Ft

